

Asia: VN/20569/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt Valviralta lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi lastensuojelulain ja varhaiskasvatustlain muuttamisesta. Lakiluonnoksessa ehdotetaan lastensuojelulakiin kirjatun jälkihuollon ikärajan laskemista 25 vuodesta 23 vuoteen. Hallituksen esitysluonnos sisältää myös täsmennykset varhaiskasvatuksen järjestämisvelvollisuuteen sekä kuntien väliseen kustannusten jakoon liittyen. Luonnoksessa esitetään myös joitain teknisiä muutoksia lastensuojelulakiin, joilla korjattaisiin sosiaali- ja terveyspalveluiden rakenneuudistuksen voimaantulon myötä lastensuojelulakiin jääneet virheet.

Valviran lausunto

Valvira toteaa pyydettyinä lausuntona seuraavaa.

Lastensuojelulakiin luonnostellut muutokset

Jälkihuollon ikärajan nosto 21 vuodesta 25 vuoteen hyväksyttiin eduskunnassa lakialoitteeseen perustuen 1.1.2020 voimaan tulleella lakimuutoksella. Valvira toteaa, että vaikka ikärajan nosto ei perustunut tavanomaiseen virkavalmisteluun ja sen yhteydessä tehtävään vaikutusarviointiin, hyväksyi eduskunta jälki-huollon ikärajan noston yksimielisesti. Vahvat perustelut ikärajan nostamiselle oli esitetty useampaan otteeseen aiemmin muun muassa sosiaali- ja terveysministeriön teettämässä kahdessa selvityksessä. Selvityshenkilö Aulikki Kananoja on lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamisesta annetussa loppuraportissa esittänyt lastensuojelun jälkihuollon ikärajan nostamista 25 vuoteen (Raportteja ja muistioita 2019:4). Samoin STM:n raportissa lastensuojelun toimivuudesta esitettiin vastaavasti jälkihuollon ikärajan nostoa (Raportteja ja muistioita 2013:19).

Jälkihuollon tarkoituksena on tukea lapsen kotiutumista sijaishuollosta tai auttaa aikuistuvaa nuorta saavuttamaan riittävät valmiudet itsenäisen elämän aloittamiselle. Nuoren itsenäistyessä sijaishuollosta hänen tuen tarpeensa on usein edelleen suuri. Jälkihuoltona annettavan tuen tulee perustua lapsen tai nuoren yksilölliseen tarpeeseen, se voi olla esimerkiksi tukea asumiseen, koulutukseen ja työelämään siirtymiseen ja niissä pysymiseen. Jälkihuollossa huolehditaan myös asiakkaan itsenäistymistä tukevasta riittävästä sosiaalityöstä ja neuvonnasta. Riittävän tuen varmistaminen lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen ja nuoren muutos- ja siirtymätilanteisiin on aivan keskeistä.

Lakiluonnokseen kirjatun perusteella näyttää siltä, että jälkihuolto-oikeuden ikärajan laskun perusteena on pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitus-ohjelmaan tehty kustannussäästöihin tähtäävä kirjaus asiasta. Luonnoksessa on esitetty karkea laskelma muutoksella saavutettavista lastensuojelun jälki-huollon menojen kustannussäästöistä. Valviran näkemyksen mukaan ikärajan laskemisen kustannusvaikutusta tulee arvioida esitettyä kokonaisvaltaisemmin ja perusteellisemmin. Sijaishuoltoon sijoitettuna olleen lapsen valmiudet aikuistumiseen liittyen ovat usein lähtökohtaisesti heikommalla tasolla kuin kotona huoltajiensa kanssa turvallisen lapsuuden viettäneiden lapsen, ja tullessaan täysi-ikäiseksi hän saattaa tarvita itsenäistymiseensä monipuolista ja vahvaa tukea. Valvira korostaa, että nuoren palvelutarve ei poistu jälkihuollon ikärajan laskemisella. Hänelle tulee turvata tarvitsemansa palvelut myös jälkihuollon asiakkuuden päättymisen jälkeen. Nuoren lastensuojelun palvelujen päättyessä ja nuoren palvelutarpeen edelleen jatkuessa kustannukset siirtyvät todennäköisesti vastattavaksi aikuissosiaalipalvelujen puolelle, kun nuori siirtyy sinne asiakkaaksi. Tavoiteltuihin kustannussäästöihin liittyvä epävarmuus on tuotu esille myös lakiluonnoksessa.

Luonnoksessa tuodaan esille, että ”kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien ja paljon erilaista tukea tarvitsevien yli 23-vuotiaiden nuorten tilannetta jälki-huollon ikärajan lasku todennäköisesti heikentää, ellei muu palvelujärjestelmä kykene tältä osin tehostamaan toimintaansa ja vahvistamaan poikkihallinnollista yhteistyötä.” Valvira katsoo, että mikäli jälkihuollon ikärajan lasku toteutetaan, tulisi nuoren tarvitsemien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen jatkuvuus samanaikaisesti varmistaa tarvittavilla lainmuutoksilla, mahdollisesti turvaamalla nuorelle subjektiivinen oikeus tarvitsemiinsa palveluihin. Jälkihuollon ikärajan laskeminen ei saa johtaa siihen, että nuori ei ikärajan saavutettuaan saa enää tarvitsemiaan palveluja tai syrjäytyy, tai hänen palvelutarpeensa mahdollisesti jopa kasvaa.

Valviran näkemyksen mukaan jälkihuollon ikärajan laskemista tulisi peilata myös niihin vaikutuksiin, mitä seurasi ikärajan nostamisella ylöspäin vuoden 2020 alusta. Suunnitellun muutoksen vaikutusten arvioinnin tulee olla laajaa ja myös riittävän pitkälle tulevaisuuteen ulottuvaa.

Pidemmillä aikavälillä Valvira pitää tärkeänä, että hyvinvointialueet turvaavat riittävät voimavarat lastensuojelun sekä erityisesti lapsiperheiden palvelujen sosiaalityöhön. Näin toimien todennäköisesti pystytään vähentämään myös jälkihuollon palvelujen tarvetta. Jos pitkäaikaiset,

asiakasperheet tuntevat so-siaalityöntekijät saadaan varmistettua lastensuojelussa, ja heitä on riittävästi asiakasmäärään nähden, esimerkiksi huostaanottojen purkamisen mahdollisuuksia kyettäisiin arvioimaan paremmin ja oikea-aikaisemmin. Lisäksi pitkäaikainen sosiaalityöntekijän työskentelysuhde mahdollistaa muutostyön paremmin lapselle läheisten henkilöiden kanssa, jotka eivät itse välttämättä tunnista muutoksen tarvetta esimerkiksi lapsen kotiutumisen mahdollistamiseksi.

Asiakasturvallisuus liittyy sosiaalihuollossa erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden oikeuksien turvaamiseen ja heidän tarpeitaan vastaaviin palveluihin. Valvira katsoo, ettei hyvilläkään säännöksillä yksinään varmisteta asiakkaan oikeuksien toteutumista, jos hyvinvointialueella ei ole asiakastyöhön riittävää asiantuntijaresurssia. Valvira ja aluehallintovirastot tulevat tarkastelemaan lastensuojelua yhtenä keskeisenä palvelualueena syksyn 2023 ja alkuvuoden 2024 aikana kaikille hyvinvointialueille tehtävillä ohjaus- ja arviointikäynneillä.

Valvira katsoo, että lakiluonnoksesta ei käy ilmi riittäviä perusteita lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettujen ikärajan laskemiselle.

Lastensuojelulakiin tehtäväksi luonnostellut tekniset muutokset ovat Valviran näkemyksen mukaan perusteltuja.

Varhaiskasvatukseen luonnostellut muutokset

Valvira toteaa, että varhaiskasvatukseen 6 §:ään esitetty lisäys selkeyttää varhaiskasvatukseen järjestämisen velvollisuutta ja vahvistaa lapsen subjektiivista oikeutta varhaiskasvatukseen.

Valvira kannattaa, että varhaiskasvatukseen lisätään säännös kuntien välisestä kustannustenjaosta.

Varhaiskasvatuksessa asiakasmaksut määritellään varhaiskasvatukseen asiakasmaksulain (1503/2016) mukaisesti. Mikäli sijaintikunta tai asuinkunta perii sijoitetun lapsen perheeltä asiakasmaksun, onko esityksessä huomioitu varhaiskasvatukseen asiakasmaksulain perheen määritelmä.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira - lakimies Päivi
Vuorinen / ylijohdaja Markus Henriksson